

Юрій Клоновський
(Чернівці)

ПАСТИРСЬКЕ СЛУЖІННЯ ТЕОДОРА ЦЕКЛЕРА ЯК ЄВАНГЕЛЬСЬКА ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ РЕЦЕПЦІЇ

У статті досліджено пастирську діяльність Теодора Цеклера в контексті воєнних викликів першої половини ХХ століття, зокрема періоду Першої світової війни. Розглянуто його євангельське розуміння християнського служіння як практичної відповіді на гуманітарну кризу, соціальну вразливість, духовну дезорієнтацію та потребу підтримки людей в умовах війни. Особливу увагу приділено поєднанню пастирської опіки, благодійної допомоги, освітньо-виховної праці та організації церковно-суспільного служіння. Показано, що діяльність Т. Цеклера не обмежувалася лише релігійною проповіддю, а мала комплексний характер, спрямований на духовне, моральне й соціальне відновлення людини та громади. У статті також акцентовано актуальність цього історичного досвіду для сучасної України, яка переживає наслідки війни, гуманітарних втрат, вимушеного переселення та потребу в духовному зілленні суспільства. Зроблено висновок, що соціально-пастирська модель діяльності Теодора Цеклера може бути осмислена як приклад євангельської відповіді Церкви на виклики війни та як важливий ресурс для формування сучасних практик християнського соціального служіння.

Ключові слова: Теодор Цеклер, пастирська діяльність, євангельське служіння, війна, Перша світова війна, християнська соціальна місія, Станиславів, сучасна Україна.

The article examines the pastoral activity of Theodor Zöckler in the context of the wartime challenges of the first half of the twentieth century, particularly during the period of the First World War. It considers his evangelical understanding of Christian ministry as a practical response to humanitarian crisis, social vulnerability, spiritual disorientation, and the need to support people in times of war. Particular attention is paid to the combination of pastoral care, charitable assistance, educational work, and the organization of church and social ministry. The article demonstrates that Zöckler's activity was not limited to religious preaching alone but had a comprehensive character aimed at the spiritual, moral, and social restoration of individuals and the community. The article also emphasizes the relevance of this historical experience for contemporary Ukraine, which is experiencing the consequences of war, humanitarian losses, forced displacement, and the need for the spiritual healing of society. It concludes that Theodor Zöckler's social and pastoral model may be understood as an example of the Church's evangelical response to the challenges of war and as an important resource for shaping contemporary practices of Christian social ministry.

Key words: Theodor Zöckler, pastoral activity, evangelical ministry, war, First World War, Christian social mission, Stanislaviv, contemporary Ukraine.

Актуальність проблеми. Актуальність дослідження пастирської діяльності Теодора Цеклера зумовлена потребою осмислення історичного досвіду християнського служіння в умовах війни, соціальної нестабільності та гуманітарної кризи. Період Першої світової війни став для європейського суспільства часом глибоких потрясінь, що супроводжувалися руйнуванням звичних форм життя, вимушеним переселенням, матеріальними втратами, духовною дезорієнтацією та загостренням потреби в пастирській підтримці.

У цьому контексті діяльність Теодора Цеклера є важливою для розуміння того, як християнський лідер і церковна громада можуть відповідати на виклики війни не лише через проповідь, а й через практичне служіння людині. Його пастирська праця поєднувала духовну

опіку, благодійну допомогу, освітньо-виховні ініціативи та соціальну відповідальність, що дає підстави розглядати її як цілісну євангельську модель служіння.

Особливої актуальності ця тема набуває для сучасної України, яка переживає наслідки війни, гуманітарних втрат, вимушеного переселення, соціальної вразливості та потреби у духовному зціленні суспільства. Історичний досвід Цеклера може бути корисним для формування сучасних практик християнського соціального й пастирського служіння, спрямованих на підтримку людини, відновлення громади та утвердження євангельських цінностей у кризових умовах.

Ступінь наукової розробки проблеми. Постать Теодора Цеклера та його діяльність у Станиславіві привертала увагу дослідників у контексті історії протестантизму, німецьких євангельських громад у Галичині, розвитку християнської освіти, благодійності та соціального служіння. У науковій і богословській літературі його зазвичай розглядають як пастора, педагога, організатора освітніх і добродійних інституцій, а також як представника євангельської традиції, що поєднувала проповідь Євангелія з практичною турботою про людину.

Окремі аспекти його служіння висвітлюються в дослідженнях, присвячених релігійному життю Галичини, історії Станиславова, діяльності протестантських місій, а також розвитку церковної благодійності у першій половині ХХ століття. Значну увагу приділено освітнім і соціальним ініціативам Цеклера, його праці серед дітей, молоді, сиріт, соціально вразливих груп та євангельської громади.

Водночас пастирська діяльність Теодора Цеклера саме в умовах воєнних викликів, зокрема Першої світової війни, потребує подальшого наукового осмислення. Недостатньо дослідженим залишається і питання інтерпретації його служіння як євангельської відповіді на кризу війни, а також можливості застосування цього історичного досвіду в сучасному українському контексті. Саме тому обрана тема має як історико-богословське, так і практичне значення.

Метою статті є дослідження пастирської діяльності Теодора Цеклера в умовах воєнних викликів першої половини ХХ століття, зокрема періоду Першої світової війни, та осмислення її як євангельської відповіді на гуманітарну, духовну й соціальну кризи.

Для досягнення поставленої мети передбачено розглянути історичний контекст служіння Теодора Цеклера, визначити основні напрями його пастирської, благодійної та освітньо-виховної праці, а також з'ясувати актуальність цього досвіду для сучасної України. Особлива увага приділяється тому, як модель служіння Цеклера може бути використана для формування сучасних практик християнської підтримки людей, які переживають наслідки війни, втрат, переселення та духовних травм.

Виклад основного матеріалу. Постать Теодора Цеклера посідає особливе місце в історії євангельського служіння в Галичині кінця ХІХ – першої половини ХХ століття. Теодор Цеклер (Theodor Zöckler) (1867-1949) був німецьким євангельсько-лютеранським пастором, місіонером, організатором церковного, освітнього й соціально-дияконічного життя у Станиславіві, (сучасному Івано-Франківську). Прибувши до Галичини 1891 року, він спершу мав намір здійснювати місійну працю серед єврейського населення, однак дуже швидко побачив ширший спектр духовних і соціальних потреб місцевої євангельської громади. Саме ці обставини визначили головний напрям його подальшого служіння – поєднання пастирської опіки, освіти, благодійності та дияконічної допомоги¹.

Лідерсько-організаційна роль Цеклера для Галичини не обмежувалася лише межами німецької протестантської громади. Його діяльність сприяла консолідації євангельського середовища, розвитку шкільництва, опіки над сиротами, підтримці хворих і соціально вразливих груп населення. З його ініціативи у Станиславіві постали добродійні та освітні інституції, зокрема сиротинці, школа, лікарня та інші заклади, які пізніше стали відомими як «Цеклерівські заклади».

¹Тимчук Л. І., Клоновський Ю. Я. Освітньо-просвітницька діяльність та педагогічні погляди Теодора Цеклера. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2025. № 2. С. 1055–1066.

У науковій літературі підкреслюється, що саме завдяки його зусиллям Станиславів став важливим центром освітньо-культурного та євангельсько-дияконічного життя Галичини.

Особливої актуальності пастирська діяльність Теодора Цеклера набула в умовах воєнних потрясінь. Перша світова війна, російська окупація Галичини, руйнування соціальних структур, поранення, епідемії, сирітство й вимушене переміщення населення поставили перед Церквою питання не лише проповіді, а й практичного свідчення Євангелія. У цьому контексті служіння Цеклера виявилось прикладом цілісної євангельської відповіді на виклики війни: духовна підтримка поєднувалася з конкретною допомогою нужденним, а пастирське слово – з організацією милосердної праці.

Пастирська діяльність Теодора Цеклера в період Першої світової війни становить складне й багатовимірне явище, яке не може бути зведене лише до церковно-проповідницької практики або до окремих благодійних ініціатив. Її слід розглядати як цілісну модель євангельського служіння в умовах воєнної кризи, у якій поєднувалися духовна опіка, соціальна відповідальність, організаційне лідерство, інституційне будівництво та богословське осмислення війни. Саме така комплексність дає підстави аналізувати досвід Цеклера не лише в історичному, а й у сучасному богословсько-практичному вимірі².

Напередодні Першої світової війни Галичина перебувала в атмосфері політичної напруги, міжнаціональних суперечностей і страху перед можливим російським вторгненням. На відміну від воєнного ентузіазму, характерного для частини німецького суспільства, у галицькому середовищі домінували тривога, невизначеність і відчуття безпосередньої небезпеки. Близькість російського кордону, як і сьогодні робила регіон особливо вразливим, а попередні воєнні події в прикордонній зоні формували психологію очікування катастрофи. У цьому контексті пастирське служіння Цеклера розгорталось не в умовах стабільного церковного розвитку, а й в ситуації граничного соціального, політичного та духовного напруження.

Важливо зазначити, що Цеклер усвідомлював наближення воєнної небезпеки ще до 1914 року. У листах 1912-1913 років він разом із Вільфрідом Лемппом уже фіксував ознаки майбутньої катастрофи. При цьому загроза сприймалася ним не лише як зовнішньополітична небезпека, пов'язана з росією, а й як внутрішній виклик, зумовлений етнічними, конфесійними та політичними суперечностями в самій Галичині. Його прагнення до міжнаціонального порозуміння наштовхувалося на історичні травми, політичну недовіру й опір частини польського середовища. Таким чином, діяльність Цеклера формувалася в умовах подвійної кризи: зовнішньої воєнної загрози та внутрішньої дезінтеграції регіонального суспільства³.

Попри ці обставини, Цеклер не припиняв розвитку церковних, освітніх і соціальних інституцій. Навіть у 1914 році, коли загроза війни ставала дедалі очевиднішою, він продовжував розбудову закладів, шукав фінансової підтримки, планував нові будівлі й дбав про освітні ініціативи. Йшлося, зокрема, про потребу будівництва дівочого дому «Елім», для якого бракувало значної суми коштів, а також про ідею заснування німецької середньої школи у Станиславові. Така діяльність свідчить про стратегічний характер його пастирського мислення: він не обмежувався реакцією на кризу, а прагнув створювати сталі інституційні форми підтримки громади.

Особливо показовим є фінансово-адміністративний вимір його служіння. Утримання всієї праці вимагало значних ресурсів: джерела вказують, що на функціонування інституцій потрібно було близько 10 000 крон щомісяця, тоді як «Сарепта» створювала додаткове навантаження у 1800 крон. Одночасно Цеклер керував Центральним об'єднанням внутрішньої місії в Австрії, опікувався кількома парафіями, виконував громадські й політичні завдання, редагував «Євангельську громадську газету для Галичини і Буковини» та здійснював загальне

² Lempp, W. Die Zöcklerschen Anstalten in Stanislau. In J. Krämer (zusammengestellt). Heimat Galizien. Ein Gedenkbuch. Stuttgart-Bad Cannstatt, 1965, S. 143.

³ Das Deutschtum in Galizien. Seine geschichtliche Entwicklung und gegenwärtige Lage. Lemberg: Verlag vom Bund der christlichen Deutschen in Galizien, 1914. S. 203.

керівництво установами. Це дозволяє говорити про пастирство як про форму багаторівневого лідерства, що охоплювало духовну, адміністративну, педагогічну, соціальну та комунікаційну сфери⁴.

У цьому сенсі Цеклер постає не лише як проповідник, а як організатор допомоги, адміністратор, педагог, громадський діяч і духовний наставник. Його турбота охоплювала дітей, молодь, сиріт, учнів, учителів, сестер-служительок і всю євангельську громаду. Особливе місце в його баченні займала опіка над дітьми, які після виходу з інституційного середовища потребували подальшого супроводу. Цеклер вважав, що залишити таких дітей без підтримки означало б зруйнувати плоди багаторічної виховної праці. Отже, пастирство для нього було не короткочасною допомогою, а довготривалою відповідальністю за цілісне становлення людини.

Особливо важливим джерелом для розуміння його пастирської моделі є воєнний щоденник. Записи від 30-31 серпня 1914 року передають атмосферу граничної напруги, у якій перебувала євангельська громада Станиславова. Цеклер описує безсонні ночі, рух військ, чутки про прорив російської армії, появу біженців, евакуаційні настрої та наближення гарматного гуркоту. Війна постає тут не як абстрактна політична подія, а як безпосередня загроза життю громади, інституцій, дітей, поранених і всіх осіб, за яких він ніс пастирську відповідальність.

У цих обставинах Цеклер виявляє себе як кризовий лідер, змушений ухвалювати рішення в умовах дефіциту достовірної інформації, паніки та швидкої зміни подій. Він організовує охорону майна, радиться з відповідальними працівниками, готує документи для можливої евакуації, розпоряджається фінансами, координує транспорт і водночас відповідає на тривожні запитання членів громади. Особливо показовим є те, що перед ним постає завдання евакуації великої інституційної спільноти, яка налічувала близько 300 осіб. У цій ситуації пастирська відповідальність набуває форми кризового управління, у якому духовна турбота невіддільна від практичної організації порятунку людей.

Водночас духовний вимір не відходить на другий план. Навпаки, саме в умовах загрози він стає центром пастирської дії. Недільне богослужіння 30 серпня 1914 року, описане Цеклером, засвідчує, що молитва й Боже слово виконували функцію не лише релігійного обряду, а й духовної консолідації спільноти. У момент, коли людські механізми захисту здавалися недостатніми, громада зверталася до Бога як до джерела сили, надії та внутрішньої стійкості. Богослужіння в цьому контексті було не втечею від реальності, а формою духовної мобілізації перед лицем історичної катастрофи.

Принципово важливо зауважити, що молитва в Цеклера не перетворювалася на пасивне очікування. Після богослужіння він продовжував організаційну роботу: домагався дозволів на виїзд, готував мобілізаційний план, упорядковував документи, координував роботу працівників і забезпечував готовність громади до можливої евакуації. Цей синтез молитви й дії є ключовим для розуміння його пастирського служіння. Віра не скасовує відповідальності, а стає її джерелом. У цьому виявляється євангельська логіка його діяльності: довіра до Бога поєднується з максимальною людською відповідальністю за ближнього.

Окремої уваги заслуговує його позиція щодо евакуації. Коли ситуація ставала дедалі небезпечнішою, Цеклер дійшов висновку, що громада має бути готовою до відходу, причому сформулював це як принцип спільної долі: або йдуть усі, або не йде ніхто. У цьому проявляється пастирська етика солідарності. Пастир не мислить себе окремо від громади, не відокремлює власну безпеку від безпеки довірених йому людей і не перекладає відповідальність на стихійний перебіг подій. Його лідерство має не авторитарний, а опікунський характер: воно спрямоване на збереження життя, гідності та цілісності спільноти⁵.

⁴ Zöckler T., Der Kleine Helfer: ein Vierteljahrsblättchen zur Anregung und Förderung der Werke dienender Liebe / Eigentümer, Herausgeber und Verleger: Evangelisches Kinderheim in Stanislau.

⁵ Ein neues deutsches Liebeswerk in Stanislau. Zeitweiser des Bundes der christlichen Deutschen in Galizien auf das Jahr 1915: Siebentes Jahrbuch / zusammengestellt von Josef Schmidt. Lemberg: Im Verlage des Bundes der christlichen Deutschen in Galizien, 1915. S. 148.

Ця сама логіка простежується і в організації допомоги біженцям. Через Центральну асоціацію внутрішньої місії Цеклер домігся створення центру опіки для німецько-галицьких біженців, яких планувалося тимчасово розмістити у Верхній Австрії, Нижній Австрії, а також, можливо, у Тіролі та Штирії. Ідеться вже не лише про локальну реакцію на небезпеку, а про ширшу інституційну відповідь на проблему вимушеного переміщення населення. Допомога біженцям набувала системного характеру: вона передбачала координацію, розміщення, комунікацію, матеріальну підтримку та збереження зв'язку між розпороченими членами громади. Основні напрями пастирського служіння ми розкриваємо в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні напрями пастирського служіння Теодора Цеклера в Галичині

№	Напрямок служіння	Зміст діяльності	Значення для громади
1	<i>Духовно-пастирський</i>	Проповідь, молитва, богослужіння, духовна підтримка в умовах страху й невизначеності	Зміцнення віри, надії та внутрішньої стійкості громади
2	<i>Соціально-дияконічний</i>	Допомога сиротам, хворим, біженцям, пораненим і соціально вразливим групам	Практичне втілення євангельської любові та милосердя
3	<i>Освітньо-виховний</i>	Розвиток шкільництва, опіка над дітьми та молоддю, підтримка виховних інституцій	Формування освіченого й відповідального євангельського середовища
4	<i>Організаційно-адміністративний</i>	Керівництво установами, фінансове забезпечення, координація працівників і громад	Створення сталої інституційної основи служіння
5	<i>Гуманітарно-кризовий</i>	Організація евакуації, допомоги біженцям, пораненим і постраждалим від війни	Захист життя, гідності та цілісності спільноти в умовах воєнної кризи

Аналітично важливо, що Цеклер не розглядав біженців лише як об'єкт гуманітарної допомоги. Для нього вони залишалися частиною церковної та етноконфесійної спільноти, яку необхідно було не тільки фізично зберегти, а й духовно підтримати. Саме тому продовження комунікації з розпороченими галицькими німцями, збереження громадської газети та підтримання зв'язків мали не другорядне, а пастирське значення. У ситуації втрати дому, соціального середовища й безпеки комунікація ставала формою духовної опіки та засобом збереження ідентичності.

Лист Цеклера від 21 жовтня 1914 року, написаний під час лекційної поїздки з Дрездена, засвідчує, що його погляд був спрямований не лише на поточне виживання, а й на післявоєнне відновлення. Він осмислював повернення до Галичини як продовження «життєвої справи» – відбудови галицького німецького народу на основі Євангелія. Ця теза виявляє стратегічний горизонт його служіння: війна сприймалася не тільки як руйнівна катастрофа, а й як випробування, після якого необхідно буде відновлювати громаду, інституції, освіту, церковне життя й соціальні структури⁶.

Окремим напрямом пастирської відповіді Цеклера на виклики війни було душпастирство поранених воїнів. Для нього ця проблема мала не лише медико-організаційний, а передусім богословсько-пастирський вимір. Війна створювала ситуацію масового фізичного страждання, психологічної травми, страху смерті та духовної розгубленості, тому допомога пораненим не могла обмежуватися лише медичним доглядом. Вона потребувала цілісного підходу, у якому лікування тіла поєднувалося б із турботою про душу.

Цеклер гостро усвідомлював дефіцит належно підготовленого персоналу для праці з пораненими. Він наголошував, що під час війни неможливо швидко створити компетентний і духовно

⁶ Zöckler T. Zöckler Briefe, 1914. Nachlass Zöckler. 1914.

зрілий медсестринський корпус. Наявність військових санітарів сама по собі не розв'язувала проблеми, оскільки багатьом із них бракувало не лише спеціальної підготовки, а й загальної освіти та духовної чутливості, необхідної для справжнього служіння пораненим. Отже, Цеклер розрізняв технічну допомогу й повноцінне християнське служіння, яке передбачає професіоналізм, милосердя, моральну відповідальність і здатність бути поруч із людиною в її стражданні.

Особливу увагу він звертав на потребу участі протестантської церкви в організації такого служіння. Порівнюючи ситуацію в Австрії з досвідом протестантської церкви в Німеччині, Цеклер підкреслював, що німецький протестантизм у попередніх війнах уже сформував значний досвід підготовки дияконис і польових дияконів. Ідеться про служителів, які поєднували медичну компетентність із духовною підготовкою та могли працювати серед поранених не лише як помічники, а як носії християнської присутності. У цьому виявляється прагнення Цеклера до інституційної зрілості Церкви: пастирська відповідь на війну має бути не випадковою, а заздалегідь підготовленою, професійною та духовно осмисленою.

Під час російської окупації сестри Сарепти здійснювали служіння у шпиталях для поранених та епідемічно хворих на території Угорщини, зокрема в Мішкольці та Мармарош-Сігеті. Їхня діяльність у цей період була позначена самовідданістю, жертовністю та високим рівнем християнського милосердя. Після отримання заклику повернутися до попереднього місця служіння сестри без зволікання вирушили назад. Прибувши на місце, вони виявили, що їхній дім, який під час окупації російські війська використовували як шпиталь, залишився майже неушкодженим. Втрати стосувалися переважно частини внутрішнього обладнання⁷.

Відтак розпочався новий етап активної та натхненної праці сестринства. Головним завданням стало надання допомоги населенню краю, виснаженого війною. Це служіння мало бути не лише широким за масштабом, а й глибоким за своїм духовним і практичним змістом: підтримати тих, хто перебував у тяжкій нужді, полегшити страждання постраждалих і відновити простір християнської турботи в умовах післявоєнної руйни.

Особливо важливим було те, що кількість сестер швидко зростала. До тих, хто працював в Угорщині, а протягом зимових і весняних місяців виконував допоміжне служіння в Галльнеукірхені, приєдналася група молодих євангельських німецьких дівчат із місцевого краю. Частина з них вступила до сестринства як кандидатки, інші долучилися як допоміжні сестри. Крім місцевих дівчат, до спільноти прибули також молоді жінки із Західної Австрії та Німецького Райху, що сприяло зміцненню кадрового потенціалу сестринства. Загалом на цьому етапі кількість сестер досягла 34 осіб.

У такий спосіб діяльність сестер Сарепти стала вагомим прикладом євангельської відповіді на виклики війни. Їхнє служіння поєднувало медичну допомогу, соціальну підтримку та духовне свідчення, демонструючи, що християнська любов у кризових обставинах набуває конкретних форм жертовної присутності поруч із тими, хто страждає.

Важливим етапом пастирської та соціальної діяльності Т. Цеклера стала перша велика акція допомоги Галичині, започаткована в лютому 1915 року. Її значення полягає в тому, що вона виводить служіння Цеклера за межі локальної пастирської опіки й демонструє здатність євангельської спільноти до організованої гуманітарної мобілізації в умовах воєнної катастрофи. Керівником експедиції був сам Цеклер. Його супроводжували двадцять чоловіків із громад Станиславова, Княгинина-Колонії, Коломиї, Стрия, Бригідау та Дорнфельда. Уже сам склад експедиції свідчить про міжгромадський характер цієї ініціативи. Вона не була приватною акцією окремого пастора, а постала як спільна відповідь євангельських громад на потреби постраждалого регіону⁸.

⁷ Bericht und Bitte des Evangelischen Kinderheimes in Stanislau und der mit ihm verbundenen Diasporaanstalten über das XIX. Anstaltsjahr vom 1. September 1914 bis 31. August 1915. Stanislau, 1915. Im Selbstverlage der Anstaltsleitung. 16 S.

⁸ Zöckler E. Geschichte der evangelischen Diaspora und der deutschen Minderheit in Galizien aus der Sicht Theodor Zöcklers. Bd. 3: Ein Christ und der Krieg. Der Krieg in Galizien 1914-1919 / herausgegeben vom Hilfskomitee der Galiziendeutschen. Stuttgart, 2010. 243 s.

Метою експедиції було створення станції допомоги в Керешмезо в Угорщині, звідки планувалося просуватися до Карпатського регіону настільки, наскільки це дозволяла воєнна ситуація. Такий задум виявляє практичний і стратегічний характер служіння Цеклера. Допомога мала бути не випадковою, а просторово організованою: спочатку створювався опорний пункт, а вже з нього передбачалося подальше поширення підтримки на території, які найбільше постраждали від війни.

Фінансова та організаційна база експедиції також засвідчує високий рівень інституційної координації. Допомога надходила від Асоціації Густава Адольфа, Комітету шкільної допомоги, Комітету для німців із Галичини, які потребували підтримки, а також від німецького Комітету допомоги нужденним у Галичині. Крім того, було започатковано масштабну кампанію зі збору продуктів і фінансової допомоги, для чого створювався спеціальний експедиційний фонд. Це дає підстави розглядати діяльність Цеклера не як емоційну реакцію на лихо, а як цілеспрямовану модель церковно-гуманітарного менеджменту⁹.

Окрему роль у забезпеченні допомоги відігравав Oberkirchenrat (Вища церковна рада), який надавав протестантським пасторам, учителям, удовам пасторів і вчителів, а також сиротам відповідні пенсійні виплати з державної ставки, що спрямовувалися через громади. Це свідчить про поєднання церковної, громадської та адміністративної підтримки. У такому форматі пастирське служіння Цеклера набувало не лише духовного, а й соціально-інституційного виміру.

Однак для цілісного аналізу діяльності Цеклера необхідно розглянути не тільки її гуманітарний та організаційний аспекти, а й богословське осмислення війни. Особливо показовою є його стаття «Чи можете ви молитися за перемогу?», опублікована 1 жовтня в «Community Gazette». Цей текст є важливим свідченням того, як протестантський пастор початку ХХ століття намагався поєднати євангельську віру, патріотичну свідомість, пастирську відповідальність і реальність воєнного конфлікту.

У центрі статті стоїть питання про допустимість молитви за перемогу. На перший погляд, для Цеклера це питання здається очевидним, адже кожен австрієць чи німець, який любить свій народ, природно звертається до Бога з проханням про перемогу. Проте сама постановка цього питання свідчить про глибшу богословську проблему: чи може християнин просити Бога про успіх однієї сторони у війні, якщо на іншому боці також перебувають люди, серед яких є віруючі, що моляться до того самого Бога?

Цеклер усвідомлює цю напругу, особливо з огляду на позицію християн у нейтральних країнах. Для них питання про те, «на чиєму боці Бог», не могло бути розв'язане лише патріотичним почуттям. Саме тут виявляється складність протестантської теології війни доби Першої світової війни: вона прагнула зберегти віру в особистого Бога, який чує молитви, але водночас часто була пов'язана з національним і державним дискурсом¹⁰.

Цеклер полемізує з модерним розумінням молитви як виключно внутрішнього підкорення Божій волі. Він вважає, що таке тлумачення позбавляє молитву її живого особистісного змісту. Для нього молитва – це не лише духовне самоналаштування людини, а реальне звернення до Бога як до Отця. Саме тому він наполягає, що християнин може приносити Богові не тільки духовні, а й земні потреби: прохання про хліб, зцілення, порятунк від небезпеки: а також про перемогу в битві.

Для обґрунтування цієї позиції Цеклер звертається до біблійної традиції, передусім до книги Псалмів і молитви «Отче наш». Він наголошує, що Псалтир як зразок біблійної молитви містить численні звернення до Бога щодо земних обставин. Водночас він визнає проблему так

⁹ Клоновський Ю. Функціональна та методологічна роль товариств підтримки протестантського шкільництва у Галичині, заснованих Теодором Цеклером: соціально-педагогічний контекст. *Буковинський богословський вісник*. 2025. № 5. С. 26–34.

¹⁰ Wie sind der Bund der christlichen Deutschen in Galizien u. das „Deutsche Volksblatt für Galizien“ entstanden? // *Zeitweiser des Bundes der christlichen Deutschen in Galizien auf das Jahr 1914: Sechstes Jahrbuch / zusammengestellt von Josef Schmidt*. Lemberg: Im Verlage der Bundesleitung, 1914. S. 42–53.

званих псалмів помсти, які в християнському контексті не можуть бути безпосередньо перенесені в молитву Церкви. Тут Цеклер проводить важливе розрізнення: християнин не повинен молитися з духом ненависті чи бажання знищення ворога, оскільки це суперечить молитві Христа на хресті: «Отче, прости їм, бо не знають, що чинять».

Однак це розрізнення не приводить його до пацифістського висновку. Навпаки, Цеклер вважає, що відмова від молитви помсти не означає відмови від молитви про земне визволення, захист, перемогу чи збереження народу. У цьому проявляється внутрішня амбівалентність його богословської позиції. З одного боку, він відкидає ненависть до ворога як несумісну з Євангелієм. З іншого боку, він включає перемогу власної зброї до сфери законних земних прохань, подібних до прохання про щоденний хліб.

Саме тут виникає головна богословська проблема. Цеклерова аргументація спирається на переконання, що народ, вітчизна, свобода, честь і майбутнє нації належать до земних благ, про які християнин має право молитися. Проте в умовах війни така логіка легко переходить у сакралізацію національного інтересу. Коли перемога власної держави починає осмислюватися як необхідна умова Божого благословення, виникає ризик ототожнення Божої волі з політичними або військовими цілями певного народу.

З сучасної богословської перспективи цей аспект позиції Цеклера потребує критичного осмислення. Його думка відображає характерну для багатьох протестантських середовищ того часу напругу між євангельським універсалізмом і національною лояльністю. Він не був апологетом жорстокості чи ненависті; навпаки, він намагався обмежити молитву за перемогу християнською покорою Божій волі: «Не моя, а Твоя воля нехай буде». Проте сама структура його аргументації залишається вбудованою в логіку воєнного патріотизму, де власна сторона сприймається як така, що веде боротьбу за існування, майбутнє й честь народу.

У контексті всієї його діяльності ця стаття не скасовує гуманітарного й пастирського виміру його служіння, але показує його складність. Теодор Цеклер був пастором, який організував допомогу біженцям, дбав про поранених, розбудовував соціальні інституції та закликав до молитви. Водночас він залишався людиною своєї епохи, для якої любов до народу й державна лояльність були важливими складовими християнської відповідальності. Саме тому його богослов'я війни потребує не ідеалізації, а критично-історичного аналізу¹¹.

Для сучасного християнського осмислення війни цей матеріал має особливе значення. Він дозволяє побачити, наскільки небезпечною може бути межа між молитвою за захист, справедливість і порятунок – та молитвою, яка несвідомо перетворюється на релігійне виправдання воєнного успіху. З одного боку, Церква має право й обов'язок молитися за захист людей, припинення зла, відновлення справедливості та перемогу правди. З іншого боку, така молитва повинна залишатися підпорядкованою Євангелію, любові до ворогів, покаяттю, правді та Божій волі, а не національній самовпевненості.

Таким чином, у діяльності Теодора Цеклера можна виокремити кілька взаємопов'язаних рівнів пастирської відповіді на виклики війни. Перший рівень – духовний: молитва, проповідь, богослужіння, підтримка віри й надії. Другий – організаційний: підготовка евакуації, забезпечення документів, фінансів, транспорту й розподілу відповідальності. Третій – гуманітарний: допомога пораненим, біженцям, дітям і вразливим групам. Четвертий – інституційний: збереження церковних, освітніх і соціальних структур. П'ятий – стратегічний: бачення майбутньої відбудови громади після завершення воєнної кризи.

У цьому сенсі пастирська діяльність Цеклера є прикладом не ситуативної благодійності, а цілісної євангельської стратегії служіння в умовах війни. Її сутність полягає в тому, що Церква не відсторонюється від історичної катастрофи, а входить у неї як простір духовного укріплення, соціальної відповідальності та практичної допомоги. Цеклерова модель показує,

¹¹ Клоновський Ю. Етика служіння і соціальне покликання Церкви: дияконічна парадигма Теодора Цеклера у протестантській традиції Центрально-Східної Європи. Українське релігієзнавство. 2025. № 98–99. С. 75–82.

що пастирство в кризових умовах має бути одночасно молитовним, відповідальним, організованим, солідарним і зорієнтованим на майбутнє відновлення.

Для сучасної України цей досвід має очевидну актуальність. В умовах війни, вимушеного переселення, втрат, травматичного досвіду й руйнування соціальних зв'язків Церква також постає перед викликом поєднати духовну опіку з організованою допомогою. Досвід Теодора Цеклера засвідчує, що євангельська відповідь на війну не може обмежуватися декларативним співчуттям. Вона потребує інституційної зрілості, пастирської мужності, відповідальності за вразливих і здатності бачити за поточною кризою перспективу духовного, соціального та громадського відновлення.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що пастирська діяльність Теодора Цеклера в умовах Першої світової війни була цілісною формою євангельської відповіді на виклики воєнної кризи. Вона поєднувала духовну опіку, соціальну допомогу, організаційне лідерство, інституційну мобілізацію та стратегічне бачення післявоєнного відновлення. Цеклер не обмежував пастирство проповіддю або внутрішньоцерковною діяльністю, а розумів його як відповідальність за людину в усій повноті її духовних, фізичних, соціальних і моральних потреб.

Особливістю його моделі було поєднання молитви й практичної дії. У кризових обставинах богослужіння, молитва і проповідь виконували функцію духовної консолідації громади, тоді як адміністративні рішення, евакуаційні плани, допомога біженцям, турбота про поранених і створення експедиційного фонду засвідчували практичну сторону пастирської відповідальності. Такий синтез дозволяє розглядати Цеклера як представника активного, соціально відповідального протестантського пастирства.

Водночас його богословське осмислення війни має неоднозначний характер. З одного боку, Цеклер намагався зберегти євангельське обмеження ненависті до ворога й підпорядкувати молитву Божій волі. З іншого боку, його аргументація щодо молитви за перемогу містить ризик сакралізації національного інтересу, що було характерним для багатьох християнських середовищ доби Першої світової війни. Саме тому його досвід потребує не ідеалізації, а критично-історичного осмислення.

Актуальність цього досвіду для сучасної України полягає в тому, що він демонструє необхідність цілісної церковної відповіді на війну. Така відповідь має включати духовну підтримку, допомогу переміщеним особам, душпастирство військових і поранених, турботу про дітей та вразливі групи, міжцерковну координацію, гуманітарні фонди й довгострокове бачення відновлення суспільства. У цьому сенсі пастирська спадщина Теодора Цеклера може бути осмислена як історичний ресурс для формування сучасної моделі християнського служіння в умовах війни, травми та потреби суспільного відновлення.

Список використаної літератури:

1. Тимчук Л. І., Клоновський Ю. Я. Освітньо-просвітницька діяльність та педагогічні погляди Теодора Цеклера. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2025. № 2. С. 1055-1066.
2. Клоновський Ю. Функціональна та методологічна роль товариств підтримки протестантського шкільництва у Галичині, заснованих Теодором Цеклером: соціально-педагогічний контекст. *Буковинський богословський вісник*. 2025. № 5. С. 26-34.
3. Клоновський Ю. Етика служіння і соціальне покликання Церкви: дияконічна парадигма Теодора Цеклера у протестантській традиції Центрально-Східної Європи. *Українське релігієзнавство*. 2025. № 98-99. С. 75-82.
4. Bericht und Bitte des Evangelischen Kinderheimes in Stanislau und der mit ihm verbundenen Diasporaanstalten über das XIX. Anstaltsjahr vom 1. September 1914 bis 31. August 1915. Stanislau: Im Selbstverlage der Anstaltsleitung, 1915. 16 S.
5. Das Deutschtum in Galizien: seine geschichtliche Entwicklung und gegenwärtige Lage. Lemberg: Verlag vom Bund der christlichen Deutschen in Galizien, 1914. 203 S.

6. Ein neues deutsches Liebeswerk in Stanislau. *Zeitweiser des Bundes der christlichen Deutschen in Galizien auf das Jahr 1915: Siebentes Jahrbuch* / zusammengestellt von Josef Schmidt. Lemberg: Im Verlage des Bundes der christlichen Deutschen in Galizien, 1915. S. 148.
7. Lempp W. Die Zöcklerschen Anstalten in Stanislau. *Heimat Galizien: Ein Gedenkbuch*. zusammengestellt von J. Krämer. Stuttgart-Bad Cannstatt, 1965. S. 143.
8. Wie sind der Bund der christlichen Deutschen in Galizien u. das „Deutsche Volksblatt für Galizien» entstanden? *Zeitweiser des Bundes der christlichen Deutschen in Galizien auf das Jahr 1914: Sechstes Jahrbuch* / zusammengestellt von Josef Schmidt. Lemberg: Im Verlage der Bundesleitung, 1914. S. 42-53.
9. Zöckler E. Geschichte der evangelischen Diaspora und der deutschen Minderheit in Galizien aus der Sicht Theodor Zöcklers. Bd. 3: Ein Christ und der Krieg. Der Krieg in Galizien 1914-1919 / herausgegeben vom Hilfskomitee der Galiziendeutschen. Stuttgart: Hilfskomitee der Galiziendeutschen, 2010. 243 S.
10. Zöckler T. Der Kleine Helfer: ein Vierteljahrsblättchen zur Anregung und Förderung der Werke dienender Liebe / Eigentümer, Herausgeber und Verleger: Evangelisches Kinderheim in Stanislau. Stanislau: Evangelisches Kinderheim in Stanislau, [6. p.].
11. Zöckler T. Zöckler Briefe, 1914. Nachlass Zöckler. 1914.

References:

1. Tymchuk L. I., Klonovskyi Yu. Ya. (2025). Osvitno-prosvitnytska diialnist ta pedahohichni pohliady Teodora Tseklera [Educational and enlightening activity and pedagogical views of Theodor Zöckler]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Seriiia «Pedahohika»*, 2, 1055-1066. [Ukrainian].
2. Klonovskyi Yu. (2025). Funktsionalna ta metodolohichna rol tovarystv pidtrymky protestantskoho shkylntstva u Halychyni, zasnovanykh Teodorom Tseklerom: sotsialno-pedahohichni kontekst [The functional and methodological role of societies supporting Protestant schooling in Galicia founded by Theodor Zöckler: socio-pedagogical context]. *Bukovynskyi bohoslavskyi visnyk*, 5, 26-34. [Ukrainian].
3. Klonovskyi Yu. (2025). Etyka sluzhinnia i sotsialne poklykannia Tserkvy: diakonichna paradyhma Teodora Tseklera u protestantskii tradytsii Tsentralno-Skhidnoi Yevropy [The ethics of service and the social vocation of the Church: Theodor Zöckler's diaconal paradigm in the Protestant tradition of Central and Eastern Europe]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 98-99, 75-82. [Ukrainian].
4. *Bericht und Bitte des Evangelischen Kinderheimes in Stanislau und der mit ihm verbundenen Diasporaanstalten über das XIX. Anstaltsjahr vom 1. September 1914 bis 31. August 1915* [Report and appeal of the Evangelical Children's Home in Stanislau and the associated diaspora institutions for the nineteenth institutional year from September 1, 1914 to August 31, 1915]. (1915). Stanislau: Im Selbstverlage der Anstaltsleitung, 16. [German].
5. *Das Deutschtum in Galizien: seine geschichtliche Entwicklung und gegenwärtige Lage* [Germanness in Galicia: its historical development and current situation]. (1914). Lemberg: Verlag vom Bund der christlichen Deutschen in Galizien, 203. [German].
6. *Ein neues deutsches Liebeswerk in Stanislau* [A new German work of charity in Stanislau]. (1915). In J. Schmidt (Comp.), *Zeitweiser des Bundes der christlichen Deutschen in Galizien auf das Jahr 1915: Siebentes Jahrbuch* (p. 148). Lemberg: Im Verlage des Bundes der christlichen Deutschen in Galizien. [German].
7. Lempp W. (1965). Die Zöcklerschen Anstalten in Stanislau [The Zöckler institutions in Stanislau]. In J. Krämer (Comp.), *Heimat Galizien: Ein Gedenkbuch* (p.143). Stuttgart-Bad Cannstatt. [German].
8. *Wie sind der Bund der christlichen Deutschen in Galizien u. das „Deutsche Volksblatt für Galizien» entstanden?* [How did the Union of Christian Germans in Galicia and the «German People's Newspaper for Galicia» originate?]. (1914). In J. Schmidt (Comp.), *Zeitweiser des Bundes der christlichen Deutschen in Galizien auf das Jahr 1914: Sechstes Jahrbuch* (pp. 42-53). Lemberg: Im Verlage der Bundesleitung. [German].
9. Zöckler E. (2010). *Geschichte der evangelischen Diaspora und der deutschen Minderheit in Galizien aus der Sicht Theodor Zöcklers. Bd. 3: Ein Christ und der Krieg. Der Krieg in Galizien 1914-1919* [History of the Evangelical diaspora and the German minority in Galicia from the perspective of Theodor Zöckler. Vol. 3: A Christian and the war. The war in Galicia, 1914–1919]. Stuttgart: Hilfskomitee der Galiziendeutschen, 243. [German].
10. Zöckler T. [n. d.]. *Der Kleine Helfer: ein Vierteljahrsblättchen zur Anregung und Förderung der Werke dienender Liebe* [The Little Helper: a quarterly leaflet for the encouragement and promotion of works of serving love]. Stanislau: Evangelisches Kinderheim in Stanislau. [German].
11. Zöckler T. (1914). *Zöckler Briefe, 1914. Nachlass Zöckler* [Zöckler letters, 1914. Zöckler estate]. [German].

Прийнято 28.04.2026.

Рекомендовано до друку 04.05.2026.

Опубліковано: 08.06.2026